У селі Угловаті, на кутку Дячуківці над ставочком жив чоловік Яків Білоус. І була у нього доця Варочка. От якось зимою Яків захворів, та й помер. Лишилася Варочка сама.

Поки ще у Варочки пшоно було, то вона кулешик варила, а далі і те скінчилося. Пожаліли її сусіди — розказали попові, що сирота бідує. Прийшов піп до Варочки, подивився — хата пуста, порозлазилась, із хазяйства — самі миші по кутках бігають, із одежі — лише те, що на ній. Ні корови немає у Варочки, ні землі, тільки три явори ростуть на березі.

От піп і каже Варочці:

— Треба тобі, дитино, шукати якоїсь служби, бо тут ти пропадеш. Добра у тебе ніякого не лишилося. То я куплю у тебе ті три дерева. Буде у тебе хоч якась копійка, а там Бог допоможе.

Піп дав Варочці за три явори срібного грошика. Зав’язала Варочка срібло у вузлик, та й пішла служби шукати. Де не питає роботи, всюди відмовляють. Кому така мала потрібна? Пішла бідна Варочка від села до села: і в Пеньожкові була, і у Вербоватій, і в Кочубіївці, та ніде пристати не може. Аж над шляхом коло самої Гумані корчмар взяв Варочку на службу за харчі та одежу. Які там харчі у наймах — не вам мені оповідати. А все ж хоч сухар та кулеш, а з голоду не помреш.

Тільки й радості у Варочки — помріяти уночі, що колись знайдеться добра людина, яка пожаліє, зрозуміє, душею прихилиться, а може, і пара буде…

Аж якось одного дня чує Варочка надворі шум. Виглядає у віконце, а там чудасія — по дорозі козак не йде, а танцює, гопака садить. Та так вправно, та так ловко, та так весело — аж самому з ним стрибати хочеться. За козаком музики йдуть — бубон вистукує, скрипка виспівує, сопілка заливається. А козак ще й присвистує та притьохкує, що і

соловей так не зможе. Шаровари червоні по землі волочаться, шабля бряжчить, підбори срібними підківками дзенькають, курява за ним аж до неба! Чи пан, чи старшина зустрінеться — ні перед ким шапки не ламає, на дівчат і молодиць вусом чорним моргає.

Люди позбігалися, на цю веремію дивляться. А козарлюга гукає:

— Гей, люди добрі! Гайда до корчми, я сьогодні гуляю! Їжте пийте, веселіться, Я всіх пригощаю!

Люди і раді на дурничку погуляти — повна корчма набилася.

А козак уже по столу хазяїну червінці суне та велить усім найдорожчого меду та вина подати. Гримнув на музик, щоб дужче грали, та давай далі гуляти: всіх поїть, до всіх присікується, над усіма верховодить.

А в кутку за столом пан-шляхтич з друзями сидить і аж міниться зі злості: як то простий козак та дужче гуляє за шляхту?!

Давай тоді пани і собі золото на стола кидати та горлянки дерти. Та де там! Що пан червінець кине — то козарлюга десять, що пан свисне — то козак голосніше, та ще й передражнить. Що пан меду хильне чарку, то козак з барила голькне, ще й жупана, золотом гаптованого, обіллє!

Пан лютий сидить, аж посинів! А тут якраз Варочка мед несла, та й у тісняві зачепила того пана. Як схопиться шляхтич, як закричить на бідну дівчину1 Вже й руку заніс, щоб ударити, аж раптом козарлюга помітив, підскочив і пана за лікоть ухопив:

— Не руш!

Тут уже пан зовсім знавіснів

— Ах ти ж, пся крев, на кого руку здійняв?!

Вихопив пан шаблю, та ще й інших панів гукнув на поміч, і на козака кинувся. А той тільки засміявся, та як закрутить своєю домахою, як звинеться в’юном поміж шляхтою — тому шаблю вибив, тому зуби, тому ґудзика зрізав, тому перо з шапки відчикрижив. Зігнав панів докупи, та й виштовхав — кого у двері, а кого у вікно.

Сміється козарлюга та далі гуляє. Уже й музики потомилися так він нових гукнув. Веселився до ночі коли це двері відчинились — і до корчми троє чортів влазять! У одного пика козляча, а ріг обламаний, другий — із свинячим рилом, миршавий та обідраний, на німця у камізельці схожий, та ще й присмалений з одного боку а третій — ну чисто капрал москальський костуром підпирається — на одну ногу накульгує. Люди полякалися, корчмар під стіл сховався.

Тихо у корчмі стало, а чортяки огледілись — та до козака:

— Ага! Піймався нарешті! Довго ти гуляв та веселився. У всьому ми тобі годили у всьому допомагали — ні куля, ні шабля тебе не брали, золото в кишенях не закінчувалось, дівчата за тобою юрбами бігали. Ти ще й з нас познущався: мені рога зламав, мені боки присмалив, а мене послав де сам чорт ногу зломить. Тепер пора борг віддавати!

Прощайся з душею! Підступають чортяки до козака і контрактом вимахують. А той не дуже і злякався:

— Ану стійте, вражі діти! У контракті записано, що мусите ще виконати три мої бажання, — аж тоді душа ваша!

"Ну, — думає козак. — я вже вам таке загадаю — ніколи не зробите, а я душу врятую".

— Хочу, щоб зараз серед корчми стала золота діжка із святою водою, і щоб хтось із вас у ній скупався!

Скривився однорогий, шерсть настовбурчив, хвостом заметляв, а робити нічого — зараз серед корчми діжка золота стала, а в ній вода свята хлюпочеться, та ще й піп із хрестом срібним поруч стоїть. Вскочив чортяка у бочку — зашкварчало, задиміло, сіркою засмерділо! А піп ще й зверху хрестом чорта притовкмачив. Скупався чорт, вискочив, ледве дише, та бігом до хліва, щоб у багні та кізяках трошки полікуватися. Бачить козак — виконали одне бажання.

— Хочу, щоб із мишей музики добрі стали, щоб ця баба та молодою була, та ще й на горі рак свиснув!

Зараз же москальський чорт сюди-туди шарпнувся, костуром помахав, з кутка в куток покульгав — враз стіна у корчмі впала, за нею на вулиці поміст став, а за помостом гора насипалась. Миші шасть на поміст, та й ну вигравати; хто на дудці, хто на кобзі, хто на цимбалах. А на гору рак виліз, та клешню в рота, та давай підсвистувати! А з баби старезної дівка молода зробилася у віночку, стрічках, у коралях з дукачами. Танцює, ще й співає:

Щоб я мала танцювати

Гопа-цупа цілий день.

Як була я молодою,

Любив мене не оден!

Козак ні в сих ні в тих стоїть — уже і друге бажання виконали. Що б таке придумати, щоб врятуватися?

— А ну, стійте, тупорилі! Придумав! За третім бажанням хочу свою душу у вас відкупити!

Як засміються-зарегочуть чортяки:

— Ох і дурень же ти, козаче! От тепер уже прощайся з душею!

Зараз же притаскали чортяки ваги на ланцюгах і серед корчми поставили. На одну шальку козака гепнули, а на другу велять викуп сипати. "А який же викуп потрібен?", — козак питається.

Регочуть чортяки: "А ми все приймаємо — чи таляри, чи червінці, чи рублі, чи гривні — все одно в цілому світі стільки золота не знайдеться, щоб душу твою переважило!"

Козак до людей:

— Люди добрі! Викупіть мене, я ж вас поїв-годував. Дайте хто скільки може, то, може, й назбираємо!

А люди стоять, очі ховають: жалко грошей. Це ж якби родичу чи у борг дати, та під проценти… Ніхто не дає.

Похилив козак голову — доведеться пропадати. Чортяки вже слинку пустили, уже пазуряки до козака тягнуть, уже земля під ним затряслася…

Аж тут вибігає Варочка і вузлика простягає:

— Ось викуп — все, що у мене є.

Розв’язала Варочка вузлика, а грошик срібний, дарма що старий, — блищить, аж очі засліплює.

Дзенькнув грошик на шальку — ланцюги зарипіли, вгрузла шалька в землю, аж діряку в підлозі провалила. А козака до стелі підкинуло і об сволок вдарило — якраз де хрест вирізьблений, підкова прибита і напис в’ється: "Року Божого 1573-го хату цю Іван Улас, козак куреня Старобабанського Січі Запорозької поставив. На многая і благая літа роду козацькому".

Кинулися чортяки шальку з козаком донизу притягати: штурхаються, в ланцюгах плутаються, пазюрі обламують, зубами гризуть, пнуться, дмуться — аж пукають. Захитались ваги, зарипіли, в діру у підлозі провалилися, і чортів за собою потягли — тільки дух пішов, як ото онучі старі смердять…

А козак на сволоці теліпається — оселедцем за цвяшок на підкові зачепився.

Не допетрали дурні чортяки, що найменший грошик, якщо він дається від щирого серця і з любов’ю, переважить усе золото, яке є на світі.

Забрав козак Варочку від корчмаря, попросив у кошового благословення і одружився з нею. А від них і рід мій козацький пішов.

Ото ж недарма козаки оселедця на голові мають — за те що грудьми землю свою боронять, за гроші не продаються та любові не зраджують, ангели їх за чуприну на небо і витягають.

П’ять нас, братці, п’ять.

Будем пить — гулять.

Кругом мене товариші

Все вірнії сидять.

Лий, шинкарко, лий,

Повір на мене.

Єсть у мене рідна жінка,

Викупить мене.